

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATEI GENERALE
DOAMNA LAILA MEDINA
prezentate la 18 aprilie 2024¹

Cauza C-760/22

**FP,
QV,
IN,
YL,
VD,
JE,
OL**

**cu participarea:
Sofiyska gradska prokuratura**

[cerere de decizie preliminară formulată de Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia, Bulgaria)]

„Decizie preliminară – Cooperarea judiciară în materie penală – Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Articolele 47 și 48 – Directiva (UE) 2016/343 – Dreptul de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale – Participare la proces de la distanță prin videoconferință în timpul pandemiei de COVID-19 – Obligația de a fi prezent la proces”

I. Introducere

1. Digitalizarea justiției are implicații importante pentru drepturile procedurale fundamentale în cadrul procedurilor penale, în special dreptul de a fi prezent la proces și respectarea dreptului la apărare. Necesitatea de a asigura continuitatea justiției în timpul pandemiei de COVID-19 și interesul public în ceea ce privește protecția sănătății publice au determinat statele membre și țările din întreaga lume fie să introducă în sistemele lor utilizarea videoconferinței în cadrul procedurilor penale, fie să sporească și să generalizeze utilizarea acesteia². Reapariția provocărilor legate de „apărarea la distanță”³ ridică probleme delicate cu privire la echilibrul adecvat care trebuie găsit între exercitarea drepturilor procedurale fundamentale în cadrul procedurilor penale și utilizarea mijloacelor digitale pentru administrarea eficientă a justiției.

¹ Limba originală: engleza.

² A se vedea Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE, „The Functioning of Courts in the COVID-19 Pandemic: A Primer”, 2 noiembrie 2020 (disponibil la <https://www.osce.org/odihr/469170>), Sanders, A., „Video-hearings in Europe before, during and after the COVID-19 Pandemic”, *International Journal for Court Administration*, vol. 12, 2021, p. 1-21.

³ A se vedea Poulin, A. B., „Criminal Justice and Videoconferencing Technology: The Remote Defendant”, *Tulane Law Review*, vol. 78, 2004, p. 1089.

2. În dreptul Uniunii, articolul 8 alineatul (1) din Directiva (UE) 2016/343⁴ stabilește dreptul procedural al persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la proces, care este un element esențial al dreptului fundamental la un proces echitabil consacrat la articolele 47 și 48 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”). Cauza principală ridică problema dacă această dispoziție se opune unei decizii luate de o instanță penală de a permite unei persoane acuzate să participe la proces prin videoconferință în pofida lipsei unui temei juridic specific în dreptul național care să prevadă astfel de mijloace de participare. Se oferă astfel Curții ocazia de a interpreta pentru prima dată dreptul de a fi prezent la proces în contextul utilizării videoconferinței sau a altor tehnologii de comunicare la distanță.

II. Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Directiva 2016/343

3. Considerentele (9), (33), (35) și (48) ale Directivei 2016/343 au următorul cuprins:

„(9) Scopul prezentei directive este acela de a consolida dreptul la un proces echitabil în cadrul procedurilor penale prin stabilirea unor norme minime comune privind anumite aspecte ale prezumției de nevinovăție și ale dreptului de a fi prezent la proces.

[...]

(33) Dreptul la un proces echitabil este unul dintre principiile de bază ale unei societăți democratice. Dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la proces se întemeiază pe dreptul menționat și ar trebui să fie asigurat în întreaga Uniune.

[...]

(35) Dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la proces nu este absolut. În anumite condiții, persoanele suspectate și acuzate ar trebui să aibă posibilitatea de a renunța la acest drept, în mod expres sau tacit, dar neechivoc.

[...]

(48) Întrucât prezenta directivă instituie norme minime, statele membre ar trebui să poată extinde drepturile prevăzute în aceasta pentru a asigura un nivel de protecție mai ridicat. Nivelul de protecție stabilit de statele membre ar trebui să nu fie niciodată inferior standardelor prevăzute de cartă sau de [Convenția europeană a drepturilor omului (denumită în continuare «CEDO»)], astfel cum sunt interpretate de Curtea de Justiție și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.”

⁴ Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale (JO 2016, L 65, p. 1).

4. Articolul 1 din Directiva 2016/343, intitulat „Obiect”, prevede:

„Prezenta directivă prevede norme minime comune cu privire la:

[...]

(b) dreptul de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale.”

5. Articolul 8 din directiva menționată, intitulat „Dreptul de a fi prezent la proces”, prevede la alineatele (1) și (2) următoarele:

„(1) Statele membre se asigură că persoanele suspectate și acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces.

(2) Statele membre pot să prevadă că un proces care poate duce la o hotărâre privind vinovăția sau nevinovăția persoanei suspectate sau acuzate poate avea loc în absența persoanei în cauză, cu condiția ca:

(a) persoana suspectată sau acuzată să fi fost informată în timp util cu privire la proces și la consecințele neprezentării sau

(b) persoana suspectată sau acuzată care a fost informată cu privire la proces să fie reprezentată de un avocat mandatat, care a fost numit fie de către persoana suspectată sau acuzată, fie de către stat.”

Dreptul bulgar

6. Articolul 6a alineatul (2) din Zakon za merkite i deystviyata po vreme na izvanrednoto polozhenie, obyaveno s reshenie na Narodnoto sabranie ot 13.03.2020 i za preodolyavane na posleditsite [Legea privind măsurile și acțiunile în timpul stării de urgență, declarată printr-o rezoluție a Adunării Naționale din 13 martie 2020, și privind atenuarea consecințelor, denumită în continuare „Legea privind măsurile în timpul stării de urgență”), aplicabilă până la 31 mai 2022, prevedea:

„În timpul stării de urgență, respectiv a situației de urgență epidemiologice, precum și pentru o perioadă de două luni de la încetarea acesteia, ședințele de judecată publice [...] pot fi organizate la distanță, cu condiția să se asigure participarea directă și virtuală a părților la proces sau la procedură. Cu privire la ședințele de judecată desfășurate se va încheia un proces-verbal care se publică neîntârziat, iar înregistrarea ședinței se stochează până la expirarea termenului stabilit pentru corectarea și completarea procesului-verbal, dacă o normă procedurală nu prevede altfel. Atunci când ședința de judecată se desfășoară la distanță, instanța [...] înștiințează părțile în acest sens.”

7. Articolul 55 din Nakazatelno-protsesualen kodeks (Codul de procedură penală, denumit în continuare „NPK”) prevede:

„Persoana acuzată are următoarele drepturi: [...] să participe la procedura penală [...].”

8. Articolul 269 NPK prevede:

„(1) În cauzele în care inculpatul a fost trimis în judecată pentru o infracțiune gravă, prezența acestuia la proces este obligatorie.

(2) Instanța poate dispune ca inculpatul să se înfățișeze și în cauze în care prezența sa nu este obligatorie, atunci când acest lucru este necesar pentru descoperirea adevărului obiectiv.

(3) În măsura în care acest lucru nu împiedică stabilirea adevărului obiectiv, cauza poate fi judecată în lipsa inculpatului dacă:

1. acesta nu se află la adresa pe care a indicat-o sau a schimbat-o fără a informa autoritatea competentă cu privire la aceasta;

2. reședința sa din țară nu este cunoscută și nu a fost stabilită în urma unei cercetări aprofundate;

3. după ce a fost citat în mod corespunzător, acesta nu a indicat un motiv valabil care să justifice neprezentarea sa și a fost respectată procedura prevăzută la articolul 247c alineatul (1) din NPK;

4. acesta se află în afara Republicii Bulgaria și:

(a) reședința sa nu este cunoscută;

(b) nu poate fi citat pentru alte motive;

(c) a fost convocat în mod corespunzător și nu a indicat un motiv întemeiat pentru a nu se înfățișa.”

9. Articolul 115 alineatul (2) NPK prevede:

„Persoana acuzată nu poate fi audiată prin comisie rogatorie sau prin videoconferință, cu excepția cazului în care se află în străinătate și această audiere nu împiedică aflarea adevărului obiectiv.”

10. Articolul 474 alineatul (1) NPK prevede:

„O autoritate judiciară a altui stat poate audia prin videoconferință sau prin conferință telefonică o persoană care are calitatea de martor sau de expert într-o procedură penală și care se află pe teritoriul Republicii Bulgaria și poate realiza audierea cu participarea persoanei acuzate, dacă nu se încalcă astfel principiile fundamentale ale dreptului bulgar. Audierea prin videoconferință cu participarea unei persoane acuzate este posibilă numai cu acordul acesteia și după ce autoritatea judiciară bulgară participantă și autoritatea judiciară străină au convenit modalitatea în care urmează să se realizeze această videoconferință.”

III. Prezentare succintă a situației de fapt și a procedurii

11. FP este urmărit penal pentru participarea la un grup infracțional organizat constituit în scopul obținerii de foloase necuvenite și al săvârșirii concertate de infracțiuni fiscale în sensul articolului 255 din Nakazatelen kodeks (Codul penal, denumit în continuare „NK”). Este vorba în acest caz despre o infracțiune gravă prevăzută de NK.

12. FP a împuternicit un apărător de la începutul procedurii.

13. Prin hotărârea din 11 aprilie 2019, FP a fost declarat vinovat de fostul Spetsializiran nakazatelen sad (Tribunalul Penal Specializat, Bulgaria) și a fost condamnat la pedeapsa închisorii de șase luni. Executarea pedepsei a fost suspendată sub supraveghere; termenul de supraveghere stabilit a fost de trei ani. Această hotărâre a fost anulată în apel. Cauza a fost trimisă spre rejudecare în fața unei alte camere a fostului Spetsializiran nakazatelen sad (Tribunalul Penal Specializat), Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia, Bulgaria), care este instanța de trimitere. Rejudecarea cauzei a început la 30 iunie 2021.

14. În ședința publică preliminară din 12 octombrie 2021, FP a solicitat să participe la procedură de la distanță prin intermediul unui sistem de comunicații prin internet, cu transmisie video și audio, dat fiind că locuiește și lucrează în Marea Britanie. A declarat că cunoaște toate actele de procedură și că drepturile sale nu sunt lezate prin participarea sa prin intermediul unui mijloc de comunicare de la distanță.

15. Avocatul lui FP a fost prezent fizic în sala de ședință și a declarat că orice elemente noi îi pot fi transmise lui FP pe cale electronică, astfel încât acesta din urmă să le poată examina în timp util. Avocatul lui FP a arătat de asemenea că consultările cu clientul său pot fi organizate prin intermediul unei conexiuni separate, care ar putea avea loc după întreruperea transmisiei video și în afara sălii de ședință.

16. Instanța de trimitere l-a autorizat pe FP să participe de la distanță la ședința publică din 12 octombrie 2021, în temeiul articolului 6a alineatul (2) din Legea privind măsurile în timpul stării de urgență, cu respectarea garanțiilor și a condițiilor stabilite de instanță. La ședințele următoare, cu excepția celei din 28 februarie 2022, la care a fost prezent fizic, FP a participat prin videoconferință.

17. La ședința prevăzută pentru 13 iunie 2022, FP a dorit să participe în continuare la procedură de la distanță. Cu toate acestea, instanța de trimitere a avut îndoieli cu privire la aspectul dacă această posibilitate era încă prevăzută de dreptul bulgar, dat fiind că articolul 6a alineatul (2) din Legea privind măsurile în timpul stării de urgență încetase să se aplice de la 31 mai 2022. Instanța de trimitere arată că NPK nu prevede posibilitatea persoanelor acuzate de a participa prin videoconferință la procedura judiciară, cu excepția anumitor cazuri specifice, niciunul dintre acestea nefiind aplicabil acestei proceduri. Cu toate acestea, potrivit instanței de trimitere, legislația bulgară nu interzice în mod explicit utilizarea videoconferinței.

18. Având în vedere lipsa unui temei juridic specific, avocatul lui FP a propus ca acesta din urmă să participe la ședință de la distanță, fiind totodată considerat absent.

19. Instanța de trimitere nu a acceptat propunerea de a-l considera pe FP ca fiind absent. Aceasta a apreciat că, deși FP nu era prezent fizic în sala de ședință, el putea participa efectiv la proces.

20. În lipsa unui temei juridic prevăzut de dreptul național care să permită recurgerea la videoconferință, instanța de trimitere a considerat necesar să verifice dacă faptul de a acorda unei persoane acuzate posibilitatea de a decide modul în care înțelege să își îndeplinească obligația de a participa la procedura penală este compatibil cu Directiva 2016/343. În această privință, instanța de trimitere are îndoieli cu privire la aspectul dacă FP trebuie considerat prezent în măsura în

care drepturile sale nu au fost lezate și au fost luate toate măsurile pentru a se asigura că nu există nicio diferență substanțială între prezența sa fizică în sala de ședință și participarea sa la procedură prin intermediul unei conexiuni online.

21. În lumina acestor considerații, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Dreptul persoanei acuzate de a fi prezentă la proces în conformitate cu articolul 8 [alineatul] (1) coroborat cu considerentele (33) și (44) ale [Directivei 2016/343] este încălcat în cazul în care, la cererea sa expresă, aceasta participă la ședința de judecare a cauzei prin intermediul unei conexiuni online, dacă apărarea sa este asigurată de un avocat împuternicit care este prezent în sala de ședință, iar conexiunea îi permite să urmărească desfășurarea procedurii, să indice și să ia cunoștință de mijloacele de probă, dacă poate fi audiat fără impedimente tehnice și i se asigură comunicarea efectivă și confidențială cu avocatul?”

22. FP, guvernele maghiar și leton, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise.

IV. Aprecieri

A. Reformularea întrebării preliminare

23. Potrivit unei jurisprudențe constante, în cadrul procedurii de cooperare între instanțele naționale și Curte instituite la articolul 267 TFUE, este de competența acesteia din urmă să ofere instanței naționale un răspuns util, care să îi permită să soluționeze litigiul cu care este sesizată. Din această perspectivă, Curtea trebuie, dacă este cazul, să reformuleze întrebările care îi sunt adresate⁵.

24. În speță, întrebarea instanței de trimitere își are originea în faptul că, deși NPK impune prezența persoanei acuzate în cadrul procedurii penale atunci când persoana respectivă este acuzată de o infracțiune gravă, acesta nu prevede posibilitatea participării prin videoconferință la procedura menționată. Din decizia de trimitere reiese că există anumite situații în care este posibilă o participare online, și anume în faza procedurii preliminare și în alte proceduri speciale. Totuși, aceste situații nu sunt aplicabile în cauza principală⁶.

25. FP, persoana acuzată în cauza principală, a fost autorizat să participe la proces până la un anumit stadiu al procedurii cât timp era aplicabilă Legea privind măsurile în timpul stării de urgență. După încetarea aplicării acestei legi și în lipsa unei alte dispoziții legale care să prevadă participarea online la ședință, FP a solicitat să poată continua să participe la proces de la distanță, fiind totodată considerat absent. Instanța de trimitere nu a dat curs acestei cereri, apreciind că a-l considera pe FP absent nu corespunde participării efective a acestuia la procedură. Instanța de trimitere a considerat că îi putea permite lui FP să decidă modul în care înțelege să își îndeplinească obligația de a participa la procedura penală [prevăzută la articolul 269 alineatul (1)

⁵ Hotărârea din 30 ianuarie 2024, Direktor na Glavna direksia „Natsionalna politsia“ pri MVR – Sofia (C-118/22, EU:C:2024:97, punctul 31 și jurisprudența citată).

⁶ Din cererea de decizie preliminară reiese că NPK prevede posibilitatea unei participări online în cazul administrării unor probe de către persoana acuzată, al luării unei măsuri de arestare preventivă în faza procedurii preliminare, al unui control jurisdicțional al acestei măsuri sau în cazul unei proceduri de asistență judiciară internațională în materie penală.

NPK] și să participe online cu condiția să se asigure participarea efectivă a persoanei acuzate la procedură. Instanța de trimitere are însă îndoieli cu privire la compatibilitatea acestei decizii cu articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343.

26. În lumina celor de mai sus, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că se opune ca o instanță penală să acorde unei persoane acuzate, care are obligația de a fi prezentă la proces în temeiul dreptului național, posibilitatea de a participa la procedură prin videoconferință în pofida lipsei unei dispoziții exprese în dreptul național care să permită un astfel de mod de participare.

B. Principii generale referitoare la dreptul unei persoane acuzate de a fi prezentă la proces

27. Articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 prevede că statele membre se asigură că persoanele suspectate și acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces.

28. Principiile generale privind exercitarea dreptului de a fi prezent la proces au fost stabilite în jurisprudența Curții, care s-a inspirat din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

29. Mai precis, Curtea a amintit că, potrivit considerentului (47) al Directivei 2016/343, această directivă respectă drepturile fundamentale și principiile recunoscute de cartă și de CEDO, inclusiv dreptul la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare⁷.

30. După cum reiese din considerentul (33) al acestei directive, dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la proces se întemeiază pe dreptul la un proces echitabil, consacrat la articolul 6 din CEDO, căruia îi corespund, așa cum precizează Explicațiile cu privire la cartă, articolul 47 al doilea și al treilea paragraf, precum și articolul 48 din aceasta. Prin urmare, Curtea trebuie să se asigure că interpretarea pe care o dă acestor din urmă dispoziții asigură un nivel de protecție care nu îl încalcă pe cel garantat la articolul 6 din CEDO, astfel cum a fost interpretat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului⁸.

31. Din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului reiese în mod clar că înfățișarea unei persoane acuzate prezintă o importanță capitală în interesul unui proces penal echitabil, obligația de a garanta acestei persoane dreptul de a fi prezent în sala de ședință fiind în această privință unul dintre elementele esențiale ale articolului 6 din CEDO⁹.

32. Mai mult decât atât, potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, deși articolul 6 al treilea paragraf litera c) din CEDO conferă oricărui acuzat dreptul „să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător [...]”, acesta nu precizează modalitățile de exercitare a acestui drept. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a amintit astfel că CEDO „lasă statelor contractante alegerea mijloacelor menite să asigure că [acest drept] este garantat în sistemele lor judiciare, misiunea Curții fiind numai de a verifica dacă metoda pe care au ales-o este conformă cu cerințele unui proces echitabil”¹⁰.

⁷ Hotărârea din 8 decembrie 2022, HYA și alții (Imposibilitatea de a audia martorii acuzării) (C-348/21, EU:C:2022:965, punctul 39).

⁸ *Ibidem*, punctul 40.

⁹ *Ibidem*, punctul 41, care citează în acest sens Curtea EDO, 18 octombrie 2006, *Hermi împotriva Italiei*, CE:ECHR:2006:1018JUD001811402, § 58.

¹⁰ Curtea EDO, 2 noiembrie 2010, *Sakhnovskiy împotriva Rusiei* (CE:ECHR:2010:1102JUD002127203, § 95).

33. În acest sens, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat că, având în vedere dreptul la apărare garantat în special de articolul 6 al treilea paragraf litera d) din CEDO, posibilitatea persoanei acuzate de a lua parte la ședință implică dreptul acestei persoane de a participa efectiv la procesul său¹¹. În general, aceasta include printre altele nu numai dreptul său de a fi prezent, ci și dreptul de a asculta și de a urmări procedura¹².

34. Pe baza acestor considerații, Curtea a statuat că dreptul unei persoane acuzate de a fi prezentă la propriul proces, consacrat la articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, trebuie garantat în așa fel încât să poată fi exercitat, în faza de judecată a procesului penal, potrivit unor modalități conforme cu cerințele unui proces echitabil. Astfel, acest drept nu se limitează la a garanta simpla prezență a persoanei acuzate la ședințele care se desfășoară în cadrul procesului declanșat împotriva sa, ci impune ca această persoană să fie în măsură să participe efectiv la acesta și să exercite, în acest scop, dreptul la apărare¹³.

C. Utilizarea videoconferinței în procedurile penale potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului

35. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a examinat anumite aspecte referitoare la desfășurarea ședințelor de judecată prin videoconferință din perspectiva dreptului la un proces echitabil prevăzut la articolul 6 din CEDO. Jurisprudența sa furnizează anumite principii directe în această privință¹⁴.

36. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a urmărit să stabilească principii pentru utilizarea ședințelor online în hotărârea sa de referință Marcello Viola împotriva Italiei¹⁵. Această cauză privea pretinsa încălcare a articolului 6 din CEDO în ceea ce privește utilizarea videoconferințelor în procedurile penale, astfel cum este prevăzută de legislația italiană. Legislația respectivă a fost adoptată în cadrul combaterii infracțiunilor comise de mafia. Aceasta dădea unei instanțe penale posibilitatea să dispună participarea de la distanță a persoanei acuzate la ședințe atunci când erau întrunite anumite condiții restrictive prevăzute de lege.

37. În această hotărâre, Curtea Europeană a Drepturilor Omului amintește mai întâi principiile de bază referitoare la importanța fundamentală a dreptului persoanei acuzate de a fi prezentă la proces și de a participa efectiv la proces¹⁶.

38. În ceea ce privește aplicarea acestor principii în cauza respectivă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a arătat în continuare că participarea la procedură prin videoconferință era prevăzută în mod explicit de dreptul italian, care preciza cazurile în care poate fi utilizată videoconferința, autoritatea competentă să o dispună și modalitățile tehnice de instalare a unei conexiuni cu transmisie audio și video. Aceasta a arătat că Curtea Constituțională italiană a considerat-o compatibilă cu Constituția (italiană) și cu CEDO.

¹¹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 8 decembrie 2022, HYA și alții (Imposibilitatea de a audia martorii acuzării) (C-348/21, EU:C:2022:965, punctul 42), și Curtea EDO, 5 octombrie 2006, Marcello Viola împotriva Italiei, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, § 52 și 53, și Curtea EDO, 15 decembrie 2011, Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, § 142.

¹² Curtea EDO, 5 octombrie 2006, Marcello Viola împotriva Italiei, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, § 53.

¹³ A se vedea în acest sens Hotărârea din 8 decembrie 2022, HYA și alții (Imposibilitatea de a audia martorii acuzării) (C-348/21, EU:C:2022:965, punctul 44).

¹⁴ A se vedea Key Theme – Article 6 (criminal limb), Hearings via video link, grefa Curții Europene a Drepturilor Omului (disponibilă la <https://ks.echr.coe.int/web/echr-ks/article-6-criminal>).

¹⁵ Curtea EDO, 5 octombrie 2006, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, § 65.

¹⁶ *Ibidem*, § 49-62. A se vedea punctele 31-33 din prezentele concluzii.

39. În plus, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat că, în măsura în care utilizarea acestei metode nu este interzisă de dreptul intern și de instrumentele internaționale referitoare la această chestiune, ea este permisă pentru audierea martorilor sau a experților, eventual cu participarea persoanei acuzate. Ea s-a referit în această privință la mai multe instrumente de drept internațional, altele decât CEDO¹⁷.

40. Având în vedere cele de mai sus, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că „participarea acuzatului la procedură prin videoconferință nu este, ca atare, contrară [CEDO]”. Aceasta a considerat însă că revine instanței respective sarcina de a se asigura că recurgerea la o astfel de măsură într-o anumită cauză răspunde unui obiectiv legitim și că modalitățile de desfășurare a ședinței sunt compatibile cu cerințele respectării dreptului la un proces echitabil, astfel cum sunt prevăzute la articolul 6 din CEDO¹⁸.

41. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că, în cauza respectivă, participarea reclamantului la ședințele în apel prin videoconferință urmărirea obiective legitime în raport cu CEDO, și anume protecția ordinii publice, prevenirea criminalității, protecția martorilor și a victimelor infracțiunilor în ceea ce privește dreptul lor la viață, la libertate și la securitate, precum și respectarea unui termen rezonabil în procedurile judiciare¹⁹. După ce a examinat dacă modalitățile de desfășurare a procedurii respectau dreptul la apărare, aceasta a concluzionat că dreptul la un proces echitabil nu fusese încălcat.

42. În jurisprudența ulterioară privind utilizarea videoconferinței în cadrul procedurilor penale, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a aplicat principiile stabilite în Hotărârea Marcello Viola, în principal din perspectiva caracterului efectiv al reprezentării legale a unei persoane acuzate care se înfățișează prin videoconferință²⁰. De exemplu, în Hotărârea Marii Camere în cauza Sakhnovskiy împotriva Rusiei²¹, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reiterat că videoconferința ca formă de participare la procedură nu este, ca atare, incompatibilă cu noțiunea de proces echitabil și public. Cu toate acestea, trebuie să se asigure faptul că persoana acuzată poate să urmărească procedura, că audierea ei poate fi realizată fără obstacole tehnice și că comunicarea cu un avocat este efectivă și confidențială²².

43. Jurisprudența existentă a Curții Europene a Drepturilor Omului privind utilizarea videoconferinței se referă în principal la situațiile în care utilizarea videoconferinței este mai degrabă excepțională și în care persoana acuzată a contestat utilizarea unui astfel de mod de participare la procedură. Până în prezent nu există cauze privind situații în care, dimpotrivă, persoana acuzată contestă faptul că lipsa unui cadru juridic care să permită participarea de la distanță la proces constituie o încălcare a dreptului de a fi prezent la proces²³.

¹⁷ *Ibidem*, § 66, care menționează în special Convenția europeană privind asistența judiciară reciprocă în materie penală și Convenția privind asistența judiciară reciprocă în materie penală între statele membre ale Uniunii Europene din 29 mai 2000.

¹⁸ A se vedea în acest sens Curtea EDO, 5 octombrie 2006, Marcello Viola împotriva Italiei, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, § 67, și Curtea EDO, 27 noiembrie 2007, Ascitutto împotriva Italiei, CE:ECHR:2007:1127JUD003579502, § 64.

¹⁹ Curtea EDO, 5 octombrie 2006, Marcello Viola împotriva Italiei, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, § 72.

²⁰ Aceste cauze privesc în principal Rusia. A se vedea Kamber, K., „The Right to a Fair Online Hearing”, *Human Rights Law Review*, vol. 22, 2022, p. 1-21, la p. 19.

²¹ Curtea EDO, 2 noiembrie 2010, CE:ECHR:2010:1102JUD002127203.

²² *Ibid.*, § 98.

²³ În plus, după cunoștințele noastre, Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu s-a pronunțat în mod specific cu privire la o cerere referitoare la utilizarea generalizată a videoconferinței în timpul pandemiei ca mijloc de asigurare a continuității justiției pe perioada impunerii unei stări de urgență. Pe rolul acesteia se află o cauză pendinte, Stephan Kucera împotriva Austriei, cererea nr. 13810/22, privind decizia unei instanțe austriece de a organiza o ședință într-un proces penal prin videoconferință, în temeiul normelor procedurale vizând prevenirea răspândirii COVID-19.

44. Este interesant de observat că, în cauza Dijkhuizen împotriva Țărilor de Jos, reclamantul a susținut că dreptul său la un proces echitabil a fost încălcat întrucât a fost împiedicat să participe la proces în mod *fizic sau prin videoconferință*²⁴. În cauza respectivă, reclamantul era deținut într-o țară terță care împiedica extrădarea către autorități străine a persoanelor deținute în calitate de suspecți într-o procedură penală în această țară terță. Deși dreptul neerlandez prevede posibilitatea de a participa la proces prin videoconferință, reclamantul a refuzat în mai multe rânduri acest mod de participare. El nu a solicitat acest lucru decât într-un stadiu avansat al procedurii. La momentul respectiv, pentru ca instanța națională să dispună toate modalitățile necesare, cauza ar fi trebuit amânată din nou. Instanța de trimitere a considerat astfel că persoana acuzată renunțase la dreptul său de a fi audiată prin videoconferință²⁵. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a concluzionat că articolul 6 nu a fost încălcat, având în vedere împrejurările specifice ale acestei cauze.

45. Chiar dacă, ținând seama de împrejurările speței, nu a existat o încălcare a dreptului la un proces echitabil, Hotărârea Dijkhuizen împotriva Țărilor de Jos rămâne un exemplu relevant. Aceasta dovedește că pot exista situații în care persoana acuzată *dorește* să fie prezentă la proces prin videoconferință. Videoconferința poate fi utilizată ca *instrument de facilitare* a exercitării dreptului de a fi prezent la proces în situații în care ar fi imposibil sau extrem de dificil ca persoana acuzată să fie prezentă fizic la proces.

46. De asemenea, considerăm că este relevant să se observe că Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) din cadrul Consiliului Europei a publicat „Linii directoare privind videoconferințele în cadrul procedurilor judiciare” (denumite în continuare „Liniile directoare CEPEJ”)²⁶. Liniile directoare CEPEJ prevăd un set de acțiuni-cheie pe care statele și instanțele ar trebui să le urmeze pentru a se asigura că utilizarea videoconferinței în cadrul procedurilor judiciare nu aduce atingere dreptului la un proces echitabil, astfel cum este consacrat la articolul 6 din CEDO. Liniile directoare conțin patru principii fundamentale, un set de linii directoare aplicabile tuturor procedurilor judiciare care subliniază particularitățile procedurilor penale și un set de linii directoare privind aspectele organizatorice și tehnice ale videoconferinței.

47. Principiile stabilite în Liniile directoare CEPEJ subliniază importanța garantării în orice moment a dreptului la un proces echitabil, a principiului legalității, a echității în cadrul procedurilor și a dreptului la apărare. Mai precis, primul principiu al Liniilor directoare CEPEJ stipulează că toate garanțiile unui proces echitabil prevăzute de CEDO se aplică audierilor la distanță în toate procedurile judiciare. Potrivit celui de al doilea principiu, „[s]tatele ar trebui să stabilească un cadru juridic care să ofere o bază clară pentru a permite instanțelor să organizeze audieri la distanță în cadrul procedurilor judiciare”. Potrivit celui de al treilea principiu, „[e]ste de competența instanței să decidă, în limitele cadrului juridic aplicabil, dacă o anumită audiere ar trebui să se desfășoare la distanță, cu scopul de a asigura echitatea generală a procedurii”. În sfârșit, potrivit celui de al patrulea principiu, „[i]nstanța ar trebui să garanteze dreptul unei părți de a fi asistată efectiv de un avocat în toate procedurile judiciare, inclusiv confidențialitatea comunicării dintre aceștia”.

²⁴ Curtea EDO, 8 iunie 2021, CE:ECHR:2021:0608JUD006159116.

²⁵ În împrejurările specifice ale cauzei respective, „ținând seama de faptul că procedura în cauză se înscrisa în cadrul unui proces penal substanțial și complex în care erau implicați șapte suspecți care aveau, toți, reședința în țări diferite la acea dată” și de „refuzul repetat și neechivoc al reclamantului de a coopera la orice audiere prin videoconferință, Curtea EDO a considerat că Curtea de Apel neerlandeză „avea dreptul să ignore cererea formulată de avocatul reclamantului în concluziile sale privind prelungirea din nou a procedurii pentru ca reclamantul să poată participa prin videoconferință” (a se vedea § 56, 60 și 61 din Hotărârea Dijkhuizen împotriva Țărilor de Jos).

²⁶ CEPEJ, Linii directoare privind videoconferințele în cadrul procedurilor judiciare, document adoptat de CEPEJ în cadrul celei de a 36-a reuniuni plenare, iunie 2021 (disponibil la <https://edoc.coe.int/en/efficiency-of-justice/10706-guidelines-on-videoconferencing-in-judicial-proceedings.html>).

48. În ceea ce privește în mod specific procedurile penale, Liniile directoare CEPEJ precizează că, în situațiile în care „legislația nu impune consimțământul liber și în cunoștință de cauză al acuzatului, decizia instanței de participare a acestuia la ședință de la distanță ar trebui să servească unui scop legitim”. Acestea subliniază de asemenea importanța garantării participării efective a acuzatului și a reprezentării sale legale.

49. Reiese din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și din Liniile directoare CEPEJ că participarea de la distanță la proces poate fi compatibilă cu CEDO cu condiția să se aplice toate garanțiile unui proces echitabil. Compatibilitatea participării de la distanță cu dreptul la un proces echitabil trebuie examinată în raport cu cadrul juridic specific aplicabil și cu condițiile și modalitățile prevăzute de acesta care guvernează utilizarea videoconferinței.

D. Utilizarea videoconferinței în procedurile penale în temeiul legislației Uniunii

50. Utilizarea videoconferinței în procedurile penale naționale nu este armonizată la nivelul Uniunii. Armonizarea normelor privind utilizarea videoconferinței se referă numai la situațiile transfrontaliere reglementate de legislația specifică a Uniunii²⁷. Cele mai recente evoluții în acest sens sunt reprezentate de adoptarea Regulamentului (UE) 2023/2844²⁸.

51. Aplicarea acestui regulament nu aduce atingere drepturilor procedurale consacrate în cartă și în dreptul Uniunii, cum ar fi directivele privind drepturile procedurale, inclusiv Directiva 2016/343, și în special nu aduc atingere dreptului de a fi prezent la proces²⁹. Mai mult, normele pe care le prevede privind utilizarea videoconferinței pentru audierile în cadrul procedurilor de cooperare judiciară în materie penală nu se aplică audierilor efectuate prin videoconferință în scopul obținerii de probe sau al desfășurării unui proces care ar putea conduce la o decizie privind vinovăția sau nevinovăția unei persoane suspectate sau acuzate³⁰.

52. Întrucât Regulamentul 2023/2844 nu se aplică în litigiul principal, nu este necesară examinarea în continuare a dispozițiilor sale. Este suficient să se arate că normele sale recunosc importanța solicitării consimțământului persoanelor acuzate sau condamnate cu privire la utilizarea videoconferinței pentru o audiere în cadrul procedurilor de cooperare judiciară în materie penală³¹. În plus, circumstanțele speciale ale cauzei trebuie să justifice utilizarea unei astfel de tehnologii. Acest regulament prevede de asemenea dispoziții specifice referitoare la conformitatea tehnologiilor de comunicare la distanță cu principiile privind protecția datelor, precum și la un nivel ridicat de securitate cibernetică³².

²⁷ A se vedea articolul 24 din Directiva 2014/41/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 aprilie 2014 privind ordinul european de anchetă în materie penală (JO 2014, L 130, p. 1) și articolul 10 din Convenția elaborată de Consiliu în temeiul articolului 34 din Tratatul privind Uniunea Europeană, cu privire la asistența judiciară reciprocă în materie penală între statele membre ale Uniunii Europene (JO 2000, C 197, p. 3, Ediție specială, 19/vol. 11, p. 274).

²⁸ Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului din 13 decembrie 2023 privind digitalizarea cooperării judiciare și a accesului la justiție în cadrul procedurilor transfrontaliere în materie civilă, comercială și penală și de modificare a anumitor acte din domeniul cooperării judiciare (JO L 2023/2844, 27.12.2023).

²⁹ Considerentul (55) al Regulamentului (UE) 2023/2844.

³⁰ Considerentul (43) al Regulamentului (UE) 2023/2844.

³¹ A se vedea considerentul (44) și articolul 6 din Regulamentul (UE) 2023/2844. În temeiul articolului 6 alineatul (2) al treilea paragraf din acest regulament, consimțământul se dă în mod voluntar și neechivoc. Există o excepție de la cerința consimțământului atunci când, „[f]ără a aduce atingere principiului unui proces echitabil și dreptului la o cale de atac în temeiul dreptului procedural intern”, participarea la o audiere în persoană „reprezintă o amenințare gravă la adresa siguranței publice sau a sănătății publice, care se dovedește a fi reală și prezentă sau previzibilă”.

³² A se vedea considerentele (21) și (22) ale Regulamentului (UE) 2023/2844.

E. Cu privire la aspectul dacă articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 permite participarea la proces prin videoconferință

53. Această parte a analizei va examina problema dacă statele membre pot prevedea că dreptul de a fi „prezent” la proces, consacrat la articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, poate fi exercitat prin videoconferință, în special atunci când această prezență a fost solicitată în mod expres de persoana acuzată, iar condițiile participării sale sunt efective.

54. Potrivit jurisprudenței citate mai sus³³, Curtea trebuie să se asigure că interpretarea pe care o dă dispozițiilor articolului 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 asigură un nivel de protecție care nu îl încalcă pe cel garantat la articolul 6 din CEDO, astfel cum a fost interpretat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

55. Reiese cu claritate din modul de redactare a articolului 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 că statele membre trebuie să permită persoanelor suspectate și acuzate să fie prezente la propriul proces³⁴.

56. Curtea a interpretat această dispoziție în Hotărârea HN (Procesul unui acuzat îndepărtat de pe teritoriu), în contextul problemei dacă statele membre au posibilitatea de a prevedea că o astfel de prezență este obligatorie. În această privință, Curtea a constatat că articolul 8 din Directiva 2016/343 se limitează să prevadă și să încadreze dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la propriul proces, precum și excepțiile de la acest drept, fără a impune sau a interzice statelor membre instituirea unei obligații pentru orice persoană suspectată sau acuzată de a fi prezentă la proces³⁵.

57. În același context, Curtea a amintit că din articolul 1 din directiva respectivă rezultă că aceasta are ca obiect stabilirea unor norme minime comune cu privire la anumite aspecte ale prezumției de nevinovăție în cadrul procedurilor penale, precum și cu privire la dreptul de a fi prezent la proces în cadrul acestor proceduri, iar nu realizarea unei armonizări exhaustive a procedurii penale³⁶.

58. Conform considerentului (10) al Directivei 2016/343, aceasta se limitează la stabilirea unor norme minime comune privind protecția drepturilor procedurale ale persoanelor suspectate și acuzate, în vederea consolidării încrederii statelor membre în sistemele de justiție penală ale celorlalte state membre, pentru a facilita astfel recunoașterea reciprocă a hotărârilor în materie penală³⁷.

59. Trebuie amintit de asemenea că această directivă nu poate fi interpretată, având în vedere caracterul minim al armonizării urmărite de ea, în sensul că este un instrument complet și exhaustiv³⁸.

³³ A se vedea punctul 30 din prezentele concluzii.

³⁴ Hotărârea din 15 septembrie 2022, HN (Procesul unui acuzat îndepărtat de pe teritoriu) (C-420/20, EU:C:2022:679, punctul 32).

³⁵ *Ibidem*, punctul 40.

³⁶ *Ibidem*, punctul 41.

³⁷ A se vedea Hotărârea din 19 septembrie 2018, Milev (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, punctul 46).

³⁸ Hotărârea din 13 februarie 2020, Spetsializirana prokuratura (Ședință în lipsa persoanei acuzate) (C-688/18, EU:C:2020:94, punctul 30).

60. Ținând seama de domeniul de aplicare limitat al armonizării realizate de directiva menționată și de împrejurarea că aceasta nu reglementează problema dacă statele membre îi pot impune persoanei suspectate sau acuzate obligația de a se înfățișa la proces, Curtea a constatat că aspectul prezenței obligatorii ține doar de dreptul național³⁹.

61. Acest raționament poate fi aplicat prin analogie în ceea ce privește aspectul dacă statele membre pot prevedea că dreptul de a fi prezent la proces poate fi exercitat prin videoconferință la cererea persoanei acuzate. Această dispoziție nu menționează nimic despre o astfel de posibilitate și, *a fortiori*, nu reglementează desfășurarea unui proces penal prin videoconferință. Articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 recunoaște importanța capitală a prezenței persoanei acuzate în vederea asigurării unui proces echitabil. Garanția fundamentală a dreptului de a fi prezent include, ca standard minim, dreptul de a fi prezent fizic în sala de ședință. Ținând seama de importanța garanției fundamentale acordate prezenței fizice a persoanelor suspectate și acuzate, acest drept nu poate fi înlocuit sau substituit cu o prezență virtuală împotriva voinței persoanei acuzate⁴⁰. În plus, orice restrângere a dreptului de a fi prezent la proces trebuie să servească unui obiectiv legitim și să respecte articolul 52 din cartă.

62. Totuși, astfel cum s-a subliniat deja, articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 stabilește un cadru pentru dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la propriul proces. Întrucât nu precizează modalitățile de exercitare a acestui drept, ea lasă statelor membre o anumită marjă de apreciere în alegerea mijloacelor de a asigura că dreptul respectiv este garantat în sistemele lor judiciare, permițându-le să prevadă mijloace suplimentare pentru a asigura prezența la proces. După cum rezultă din considerentul (48) al Directivei 2016/343, statele membre au posibilitatea de a extinde drepturile prevăzute în aceasta pentru a asigura un nivel de protecție mai ridicat⁴¹. În acest considerent se precizează de asemenea că nivelul de protecție stabilit de statele membre ar trebui să nu fie niciodată inferior standardelor prevăzute de cartă sau de CEDO, astfel cum sunt interpretate de Curte și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

63. Prin urmare, articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 nu se opune ca statele membre să permită ca dreptul de a fi prezent la proces să fie exercitat prin videoconferință sau prin alte tehnologii de comunicare la distanță, la cererea expresă a persoanei acuzate.

64. În aceste condiții, atunci când statele membre permit persoanei acuzate să își exercite dreptul de a fi prezentă la proces de la distanță, normele pe care le prevăd nu pot aduce atingere obiectivului urmărit de Directiva 2016/343⁴². În această privință, considerentul (9) al directivei menționate enunță că scopul acesteia este de a *consolida dreptul la un proces echitabil* în cadrul

³⁹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 13 februarie 2020, Spetsializirana prokuratura (Ședință în lipsa persoanei acuzate) (C-688/18, EU:C:2020:94, punctul 42).

⁴⁰ A se vedea punctul 48 din prezentele concluzii. A se vedea de asemenea European Criminal Bar Association, *Statement of Principles on the use of Video-conferencing in Criminal Cases in a Post-Covid-19 World*, 6 septembrie 2020 (disponibil la adresa https://www.ecba.org/extdocserv/20200906_ECBAStatement_videolink.pdf). Cu privire la importanța consimțământului, se poate observa că Conseil constitutionnel (Consiliul Constituțional, Franța), în decizia sa de principiu nr. 2020-872 QPC din 15 ianuarie 2021, M. Krzysztof B. (disponibilă la adresa electronică <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2021/2020872QPC.htm>), a declarat neconstituțională o ordonanță guvernamentală adoptată în contextul pandemiei de COVID-19 care permitea utilizarea videoconferinței fără consimțământul persoanei interesate în fața tuturor instanțelor penale, cu excepția celor care judecă infracțiunile calificate drept „crime” în dreptul penal francez [„juridictions criminelles”]. Conseil constitutionnel (Consiliul Constituțional) a subliniat că recurgerea la utilizarea videoconferinței într-un număr mare de cauze este o simplă posibilitate a instanței, fără a fi supusă niciunei condiții legale. A se vedea în această privință, cu titlu indicativ, Danet, A., „Visioconférence dans le procès pénal: «jeu du chat et de la souris»?” *Gazette du Palais*, nr. 11, 2021, p. 21-24.

⁴¹ Această dispoziție reflectă în mod esențial norma prevăzută la articolul 82 alineatul (2) TFUE, potrivit căreia adoptarea normelor minime privind drepturile persoanelor în cadrul procedurilor penale nu împiedică statele membre să mențină sau să adopte un nivel mai ridicat de protecție a persoanelor.

⁴² A se vedea prin analogie Hotărârea din 1 august 2022, TL (Lipsa unui interpret și a traducerii) (C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, punctul 77).

procedurilor penale prin stabilirea unor norme minime comune privind dreptul de a fi prezent la proces. Statele membre trebuie, așadar, să asigure că dreptul unei persoane suspectate sau acuzate de a fi prezentă la proces, consacrat la articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, trebuie garantat în așa fel încât să poată fi exercitat, în faza de judecată a procesului penal, potrivit unor modalități conforme cu cerințele unui proces echitabil, în conformitate cu articolul 47 al doilea și al treilea paragraf și cu articolul 48 din cartă. Mai precis, această persoană trebuie să poată să participe efectiv la proces și să își exercite efectiv dreptul la apărare.

65. Guvernul leton s-a referit în mod specific la exemplul legislației sale naționale, care oferă persoanelor acuzate posibilitatea de a participa la proces prin videoconferință, cu consimțământul lor complet și în cunoștință de cauză, astfel încât să se garanteze dreptul la un proces echitabil.

66. În împrejurări în care cadrul legislativ național aplicabil este conform cu cerințele unui proces echitabil, în care persoana suspectată sau acuzată solicită aplicarea acestui mod de participare și participă efectiv la propriul proces, nu se poate considera că această persoană a renunțat la dreptul său de a fi prezentă la proces garantat de articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343.

67. Ținând seama de domeniul de aplicare limitat al armonizării Directivei 2016/343 și de domeniul de aplicare limitat al întrebării adresate în cauza principală, nu ar fi oportun să se încerce să se furnizeze orientări detaliate cu privire la cerințele unui proces echitabil desfășurat cu prezența la distanță a acuzatului. Ne vom limita la observația următoare. Utilizarea videoconferinței în procedurile penale și, în sens mai larg, digitalizarea proceselor nu reprezintă un obiectiv de sine stătător, ci un mijloc de consolidare a echității procedurilor penale⁴³ în cadrul unei abordări „umane” a justiției⁴⁴. În acest context, articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 permite statelor membre să prevadă posibilitatea prezenței de la distanță la proces a persoanelor suspectate sau acuzate cu condiția ca acestea să garanteze respectarea dreptului la un proces echitabil.

F. Aplicabilitatea în prezenta cauză

68. În speță, din decizia de trimitere reiese că instanța de trimitere are îndoieli privind posibilitatea de a recunoaște persoanei acuzate dreptul de a participa la procedură prin videoconferință *în pofida lipsei unei dispoziții legale specifice* în dreptul bulgar care să permită un atare mod de participare în cazul unei persoane acuzate de o infracțiune gravă⁴⁵. Astfel, dispoziția legislativă care permitea un asemenea mod de participare pe perioada stării de urgență cauzate de pandemia de COVID-19 încetase să se aplice atunci când a avut loc ședința din cauza principală.

⁴³ A se vedea punctul 47 de mai sus.

⁴⁴ A se vedea punctul 5 din Concluziile Consiliului „Accesul la justiție – valorificarea oportunităților oferite de digitalizare” (JO 2020, C 342 I, p. 1), care reafirmă că „dezvoltarea digitală a sectorului justiției ar trebui să fie centrată pe factorul uman și trebuie să fie în mod constant ghidată de principiile fundamentale ale sistemelor judiciare și aliniată la acestea, și anume independența și imparțialitatea instanțelor judecătorești, garantarea unei protecții jurisdicționale efective și dreptul la un proces echitabil și public într-un termen rezonabil”. Pe de altă parte, în calitatea noastră de cadru didactic universitar, am susținut poziția potrivit căreia digitalizarea nu este un obiectiv de sine stătător, ci se înscrie în cadrul unei abordări „umane” a justiției care vizează promovarea dreptului fundamental la protecție jurisdicțională efectivă. Un exemplu în această privință ar putea fi situația unei persoane acuzate care nu poate fi prezentă fizic în sala de judecată din cauza stării sale de sănătate sau a vârstei sale: Medina, L., „People-centred Justice and the European Court of Justice”, *Lex & Forum*, vol. 1, 2023, p. 5-10, la p. 7. A se vedea și Peristeridou, C., și de Vocht, D., „I’m Not a Cat! Remote Criminal Justice and a Human-Centred Approach to the Legitimacy of the Trial”, *Maastricht journal of European and comparative law*, vol. 30, 2023, p. 97–106.

⁴⁵ A se vedea punctul 25 din prezentele concluzii.

69. Îndoielile instanței de trimitere privesc, prin urmare, compatibilitatea deciziei acestei instanțe de a permite participarea la procedură prin videoconferință cu articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 în pofida lipsei unui temei juridic specific.

70. Răspunsul la aceste îndoieli reiese din analiza dezvoltată în cuprinsul secțiunii anterioare. În măsura în care articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 nu reglementează utilizarea videoconferinței în cadrul procedurilor penale, acesta nu se opune unei reglementări naționale precum reglementarea bulgară, care prevede prezența fizică obligatorie pentru infracțiunile calificate drept grave și care nu prevede participarea online ca o normă generală de procedură. În stadiul actual al evoluției dreptului Uniunii, este de competența statelor membre să decidă dacă prevăd posibilitatea participării de la distanță la procesele penale și cazurile în care acest lucru este posibil⁴⁶.

71. *A fortiori*, articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 nu consacră dreptul persoanelor acuzate sau suspectate de a alege între prezența fizică sau prezența prin videoconferință.

72. În plus, din informațiile de care dispune Curtea nu reiese că FP ar fi fost privat de o posibilitate reală de a-și exercita dreptul de a fi prezent la proces din cauza lipsei de mijloace tehnice care să permită participarea de la distanță⁴⁷.

73. În lipsa unei armonizări la nivelul Uniunii, astfel cum a subliniat în esență Comisia, nu se poate considera că articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 reglementează situația din cauza principală, în care o instanță penală decide să permită utilizarea videoconferinței în pofida lipsei unei reglementări naționale care să prevadă un asemenea mod de participare. Faptul că instanța de trimitere ia toate măsurile necesare pentru ca videoconferința să fie organizată astfel încât să respecte dreptul la un proces echitabil nu schimbă cu nimic concluzia care precedă întrucât nu există o armonizare la nivelul Uniunii și nici un temei juridic specific. Prin urmare, legalitatea unei decizii pertinente adoptate de instanța de trimitere trebuie examinată în raport cu dreptul național.

74. Reiese din considerațiile de mai sus că articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 trebuie interpretat în sensul că nu reglementează utilizarea videoconferinței în cadrul procedurilor penale, aspect ce ține de competența statelor membre. Mai precis, această dispoziție nu reglementează situația în care o instanță penală acordă unei persoane acuzate, care este obligată să fie prezentă la proces în temeiul dreptului național, posibilitatea de a participa la procedură prin videoconferință în pofida lipsei unei dispoziții explicite în dreptul național care să permită un astfel de mod de participare.

⁴⁶ În acest sens, există o serie de abordări care reflectă diferențele dintre tradițiile și sistemele juridice ale statelor membre. A se vedea, cu titlu informativ, Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE, *The Functioning of Courts in the COVID-19 Pandemic: A Primer*, op. cit., nota de subsol 2, Carrera, S., Mitsilegas V., și Stefan, M., *Criminal Justice, Fundamental Rights and the Rule of Law in the Digital Age – Report of CEPS and QMUL Task Force*, CEPS, Queen Mary University of London, Bruxelles, mai 2021, p. 36-45. În literatura de specialitate se discută de asemenea despre riscul „dezumanizării” justiției sau despre riscul „pierderii solemnității actului de justiție”: a se vedea Kamber, K., „The Right to a Fair Online Hearing” *Human Rights Law Review*, vol. 20, 2022, p. 1-21, Leborne, J., „La vidéojustice: la justice pénale à l’ère de la vidéo”, *Cahiers Droit, Sciences & Technologies*, 2021, p. 93-109, Funck, J.F., „La vidéoconférence en matière pénale: approche critique, pratique et prospective”, *Journal des Tribunaux*, 2021, p. 257-264, la p. 264, care tratează viitorul justiției penale după pandemie și observă că, „dans un monde d’après, qu’il nous appartient de rendre meilleur, veillons à l’humanité de la justice” („în lumea de după [pandemie], pe care trebuie să o transformăm într-un loc mai bun, să ne asigurăm că justiția rămâne umană”).

⁴⁷ FP nu a susținut, de exemplu, că măsura de arestare preventivă luată împotriva sa în Regatul Unit îi interzicea să se deplaseze în Bulgaria sau că starea sa de sănătate ori vârsta îl împiedicau să se deplaseze în Bulgaria.

V. Concluzie

75. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebarea preliminară adresată de Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia, Bulgaria) după cum urmează:

Articolul 8 alineatul (1) din Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la propriul proces în cadrul procedurilor penale

trebuie interpretat în sensul că

nu reglementează utilizarea videoconferinței în cadrul procedurilor penale, aspect ce ține de competența statelor membre. Mai precis, această dispoziție nu reglementează situația în care o instanță penală acordă unei persoane acuzate, care este obligată să fie prezentă la proces în temeiul dreptului național, posibilitatea de a participa la procedură prin videoconferință în pofida lipsei unei dispoziții explicite în dreptul național care să permită un astfel de mod de participare.